גרשון קניספל

בעיקבות מאיאקובסקי על פני ברית־המועצות

גרשון קניספל, צייר, פסל וחבר תנועת הידידות ישראל – ברית־המועצות, זכה למה שנשמע כאגדה: „מסע פתוח" על פני ברית־ה־מועצות, בעיקבות משורר המהפכה הגדול ולאדימיר מאיאקובסקי. כל זאת, בחסות השילטונות הסובייטיים שפתחו לפניו ארכיונים וגינזכים והגישו לו כל עזרה אפשרית בפגישות עם סופרים, אמנים ואחרים שעימם ביקש להיפגש.
בשבועות הקרובים יתפרסמו במדור זה רישמי המסע שלו.

גם האמן היוגוסלאווי־אמריקאי כריסטו לא היה מצליח לפרוש תפאורה על פני ארץ ענק זו, מטאלין האסטונית המשיקה לפינלנד ועד לבאקו שבקווקז, על שפת הים הכספי. גם לוא נעזר ביריעות ניילון גדולות פי אלף־אלפים מאלה המ־שמשות אותו לכיסוי יערות, גשרים ובנייני־ענק.

„גילוי רוסיה" חדש זה שלי נתאפשר תודות לאריכותם ולמאמציהם של מארחיי הסובייטים, אנשי המחלקה לקישרי־חוץ של ברית־המועצות אשר תיכננו בשבילי, על־פי בקשתי, מסע הרפת־קני בעיקבות משורר המהפכה הנערץ ולאדימיר מאיאקובסקי. המשורר, בן למישפחה רוסית, נו־לד בעיירה בשם „בגדדי" (כן, בדומה לשם בירת עיראק) במחוז קוטאיסי שבגרוזיה. לאחר מותו/ התאבדותו בשנת 1930 הוסב שמה של העיירה למאיאקובסקי, וכך היא נקראת עד היום.

לפיכך, כלל מסעי את גרוזיה, את באקו, בירת אזרבג'אן ארץ הנפט, את מוסקווה, אליה הגיע מאיאקובסקי בשנת 1906, עם אמו ושתי אחיו־תיו, משהתייתם מאביו והוא בן 13 בלבד. וכן את לנינגראד, אז עוד פטרוגראד בשמה, אשר בה פגש המשורר באנשי־רוח ואמנים רבים, דוגמת הצייר הנודע איליה רפין.

ביקורי באתרי ההנצחה ובמוסיאונים המוקד־שים למאיאקובסקי, הן בעיירת מולדתו והן במר־

הבסיליקה בכיכר האדומה.
רישום גרשון קניספל

סיאון הנקרא על שמו שבכיכר דז'רז'ינסקי אשר במוסקווה, וכן באתרי ההנצחה בלנינגראד, הפגי־שו אותי עם מיטב יצירותיהם של מאיאקובסקי וחבריו: משוררים ויצירים מ„חזית הלף" (חזית השמאל) שעימה נמנו כמה מן הטובים והמקוריים שביוצרי התקופה.

החבורה כולה פעלה במיסגרת קבוצת ה„רוס־טה", הסוכנות הטלגראפית הרוסית שקדמה ל־סוכנות טאס, ונוסדה על־ידי מאיאקובסקי. בתע־מולתם בשירות המהפכה, הם הציגו את עבודו־תיהם המכוונות להמונים בחלונות־הראווה בחו־צות מוסקווה מייד לאחר המהפכה. במוסיאון ה־מוסקוואי מוצגים צילומים וכרזות של ה„רוסטה". בכמה מן הצילומים נראים משוררים ויצירים פו־טוריסטים נודעים כשהם רכונים סביב דמות־ה־נק של מאיאקובסקי, בעת שזה מוליך בביטחה את מיכחולו על פני הנייר. שהרי היה האיש גם צייר גם משורר.

כאן שמחתי לגלות את שרידי יצירותיהם של חלוצי האמנות המהפכנית הסובייטית, אנשים כקאזימיר מאלביץ', אלכסנדר רודצ'נקו, ליובוב פופובה, נתן אלטמן ואף מארק שאגאל, שכיהן זמן־מה כקומיסר לאמנות בעירו ויטבסק. כולם אמנים ששמם הולך לפניהם. כאן גם מצאתי את עבודותיהם של בּוּרליוק, הוא דויד דוידוביץ', את ליסיצקי, הוא לאזאר מרקוביץ', ואת ואסילי אר־מילוב. מקובל היה עליי מכבר שהקוּבּופוטוריזם — הצירוף הרוסי של פוטוריזם וקוּבּיזם — עלה בחדשנותו ובהישגיו, וכן בחיבור שחיבר חלל, תיעוש, שירה וטיפוגראפיה, על כל מה שהשיגו עמיתיו בארצות אחרות. בעיניי היו אנשים אלה מבשׂריה הראשונים והאותנטיים של המולטי־מדיה, מיכלול האמנויות, כפי שהוא מכונה בי־מינו.

וכך צירפתי במסעי אחד לאחד פירטי מידע, יצירות, צילומים, תעודות ומיסמכים למעין תש־בץ מרתק המציג באור נכון יותר את חידושי האוונגארד המערב־אירופי של אותם ימים. מעל כולם מיתמרת דמותו של המשורר־האמן ענק־

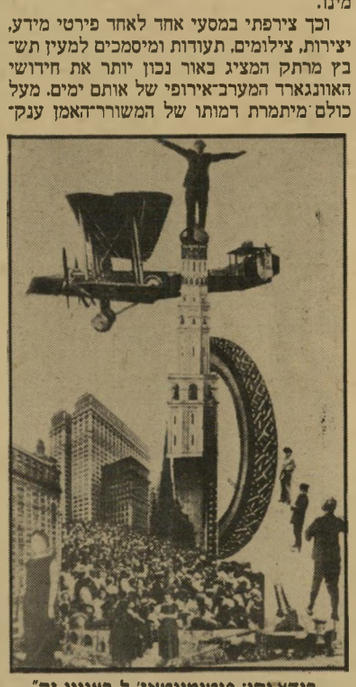

רודצ'נקו: פוטומונטאז' ל„בעניין זה" של מאיאקובסקי (1923)

הקומה (גובהו היה 195 ס"מ), שבקולו הרועם היה מהסה כל מי שניסה לבלום אותו.

ואף־על־פי־כן הוכרע גם מנהיג זה של האוונ־גארד הרוסי תחת חתירותיהם הבלתי־נלאות של קומיסרים נגסים, אותם הצמיחה כאן הביורוק־ראטיה הממוּסנת והמשומנת כהלכה, שעינה הי־תה צרה בהישגיהם הנפלאים של מעצבי „אמנות המחר." אותם אמנים שעד עצם היום הזה עדיין לא השכיל איש להעמיד להם דור המשך רצוף.

מעוף מטורף ובועת אוהל

עתה, משנתגלתה הירי"עה לעיניי ככל עושרה המרתק ובכל עוצמתה, גיליתי גם את הקשר שלה אל מקורות העבר. והללו אינם חבויים אי־שם, אלא מודקרים בגאווה לעיני כל הבא בשערי מוסקווה. בראשם, במקום הכבוד, ניצבת הקתד־רלה־בסיליקה של מוסקווה על כיפותיה המחר־צפות, הניצבת במרכזה של הכיכר האדומה ליד חומת הקרמלין. זו הוקמה למעשה על־ידי הצאר איבאן המכונה „האיום" במאה ה־13, כדי להנציח את אחד מנצחונותיו. שלושה־עשר מרבי־האדרי־כלים והבנאים שיצרו את המיבנה הנפלא הזה הוזמנו אל הצאר כתום עבורתם — כך מפי ה־ש־מועה־המסורת — ונשאלו אם היו מסוגלים לח־זור על הישגם במקום אחר, אולי אפילו בצורה מושלמת עוד יותר. לרוע מזלם דיברה גאוותם המיקצועית מתוך גרונם כשהשיבו בחיוב. שכן הצאר לא המתין הרבה עד שציווה לנקר את עי־ניהם, כדי שלא יוכלו לחזור על יצירתם המופ־תית בשנית...

ראיתי את הבסיליקה לראשונה לפני כשלו־שים שנה, ומאז אני נמשך אליה בצורה מגאית. אני מרותק למעוף המטורף והחופשי של עיצוב האורנמנטיקה העשויה צורות פירחוניות שיוצ־רות ריקמה גלית הצומחת כלפי מעלה; לכל קטע בכיפות יש אופי וריתמוס מקורי משלו, וכולן יחד מצטיינות ברפּוּת ובקטיפתיות. כיום ניתן לקבוע בוודאות שלבסיליקה שמורה זכות הראשונים של מה שמכונה בלשון ימינו „הפיסול הרך."

נשאלת השאלה מה לקוּבּופוטוריסטים וחברי ה„לף" המהפכני בראשות מאיאקובסקי, ולבסילי־קה? כאן אענה רק תשובה חלקית. כאמור, הפ־עילות במיסגרת ה„רוסטה" כללה גם קישוט חלונות־ראווה בכרזות ובציורים. לצורך זה הש־תמשו אמני ה„רוסטה" בשאבלונות, ממש כדרך שמעשרי הבסיליקה השתמשו אף הם בתבניות־אב מאותו מין לביצוע עיטורים חוזרים על גבי חלקי הטיח התחתונים.

הרוח המרדנית ושוברת־המוסכמות של החבו־רה באה, לעומת זאת, לידי ביטוי בתערוכת־הקבץ המוצגת בבית מישפחת מאיאקובסקי במוסקווה. כאן מתגלה, למשל, מוצג שנוצר לפני כ־70 שנה. המרובר בבּוּעה שקופה, מעין מעטפת אוהל ניי־דת, המסוגלת ללוות את האדם בכל אשר יילך.

פרוייקט זה, שנתקל כצפוי בליגלוג בזמן הי־ווצרו, הוצג לאחרונה כהמצאה מהפכנית פרי תיכנונו של צוות יפאני דווקא. התערוכה בביתם של ה„מאיאקובסקים" מוכיחה, כי הורתו ולידתו של הרעיון לפני 70 שנה, אלא שאז גם נגנז.

חומת־מגן אנושית

וכך מהווה הבסיליקה שבכיכר האדומה הוכחה חותכת לכך, שלכל חידוש באמנות, לכל ביטוי של מרדנות אותנטית ומלאת תוכן, יש כוח הי־שרדות בתנאי שהוא יונק משורשים מקומיים קדומים. גם רדיפות של צמאי שררה וביורוק־ראטים למיניהם, שימיהם כימי עולם, לא יכלו

ולדימיר מאיאקובסקי (1924)

לחסל חיסול של ממש את יצירות האמנות של התקופה הגדולה. הם עדיין קיימים בזכות עצמם, ואילו את זרועות התמנון העסקני מנסים עתה לקטוע בברית־המועצות.

עמיתו של מאיאקובסקי, המשורר סרגי יסנין (יליד 1895), הפייטן הנפלא אשר שם קץ לחייו במלון „ניבה" שבלנינגראד בשנת 1925, הותיר אחריו את אהובתו־גרושתו, איזאדורה דאנקן, ה־רקדנית המהוללת, חלוצת המחול המודרני ה־„חופשי", וכן צוואה בת שורות־יים:

בחיינו לא חידשנו מאומה על המוּוח.
אך לחיות זו משימה קשה שבעתיים

ששים־ושתיים שנה מאוחר יותר, אני עושה את דרכי אל „הארמונות שעל פלגי מים", קרי ללנינגראד. ברכבת־הלילה ממוסקווה הנוסעת הישר אל „לילותיה הלבנים" של העיר הנודעת ביופיה. בלילות אלה, ששיאם בימים שבין מחצית יוני וראשית יולי, שוקעת השמש בחצות־הלילה, והדימדומים שבעיקבות השקיעה נמשכים עד לשעה 3 לפנות בוקר, שאז כבר חוזר ומפציע השחר.

לפתע אני נתקל בשרשרת סטודנטים וסטו־דנטיות לנינגראדיים הסוכבים את אותו מלון „ניבה" כשהם אוחזים זה בזרועות זה, צולבים את ידיהם כחומת־מגן חיה ומונעים בגופותיהם בעד ה„בולדוזרים" (כאן הם נקראים בשם שונה) של המע"ץ הלנינגראדי מלעלות על המלון. על הרי־סת הבניין הורו קברניטי העיר בטענה שברצונם להקים במקום בניין תיאטרון נוסף. „ניבה"! שוא־גים הסטודנטים, „הבולדוזר לא יעבור!" את זיכרו של יסנין שעשה כאן את שעותיו האחרונות לא תעקרו!"

לא ראיתי את הסטודנטים התל־אביביים צוב־אים בהמוניהם על בניין גימנסיה הרצליה שעה שבולדוזרים עלו עליה למחוֹתה מעל פני האדמה, בהכשירם את הקרקע ל„מיגדל שלום" המבעית בהתנשאותו השחצנית מעל הסביבה. לא ראיתי את הסטודנטים החיפאים מקיפים את „גן האם" כדי ש„הריאה הירוקה" האחרונה ששרדה בגוף העירוני של מרכז הכרמל לא תפּנה את מקומה לקריקטורה סרת־טעם של גאודי — הארכיכל הספרדי האכסצנטרי הנפלא.

כאן, בלנינגראד, מצטטים עתה סטודנטים נר־גשים את דיברי תשובתו המחורזת של מאיא־קובסקי לצוואת עמיתו המתאבר:

לא יקשה למות בחבערת חיינו —
אך לבנות חיים קשה פי כמה וכמה

אנאטולי לונאצ'ארסקי (1875־1933), הקומיסר ושר־התרבות הסובייטי הראשון, שפעל לצידו של לנין; דרמטורג נפלא בזכות עצמו, מבקר תיאטרון חד־לשון ומצפן לאנשי־הרוח, תמך תמי־כה אמיצה בקבוצת אנשי ה„לף" האוואנגארדי — גם אם נאלץ להסתייג מהם תכופות, בייחוד בעת שחוזנם המהפכני הותיר אפילו את ה„חבר" לנין מאחור. לנין לא נותר אדיש למתהווה. כך כשמתח ביקורת זועפת על אותו לונאצ'ארסקי שלו: „כיצד העזת להדפיס את (שירו של מאיא־קובסקי) 150 מיליון ב־25 אלף עותקים? האם אתה מאמין שהעם יירד לעומקה של חריזה מקוטעת, משופעת סולם קולות ותווים חסרי־פשר הרור־שים התמחות סיפרותית?"

— כלום ניתן כאן האות וההכשר לעידודה של שירה „בהירה", „ברורה" וחד־משמעית, ות־מיכה בצורות ביטוי נטוראליסטיות שעתידות היו להוליך שולל עם שלם?!

לנין, שנורה בידי פניה קפלן האנארכיסטית היהודיה בשנת 1919 ונפטר ארבע שנים לאחר־מכן מתוצאות הלוואי של אותה פציעה אומללה, שוב לא יכול היה להוסיף ולנווט בכוח סמכותו האינטלקטואלית האדירה את „פקקי התנועה" שנוצרו באותם צמתות בהם נצטלבו דרכיהם של המוני „עם עברים ומֵי רעב", עם אלה של משו־ררים, סופרים, ציירים, פסלים ומחזאים שביקשו ומצאו, בלהט מהפכני שלא־ידע־מעצור, אפיקים ודרכי־ביטוי חדשניים שהעולם טרם ראה כמו־תם...

אבל הקומיסרים, „שוטרי התנועה", בבקשתם „לקצר את התהליך" ולפתור בעיות מצוקה מיי־ריות, נתנו „זכות־קדימה" לצועדים בסך: איכרים ופועלים, מֵמשי „שלטון העם." וכך שרדו האי־כרים והפועלים ונחסמה דרכם של מבשריו הא־מיתיים, האותנטיים ביותר של „עולם המחר."

התאבדות, גלות

מאיאקובסקי, משורר המהפכה, שיותר מכל הזדהה הזדהות פנימית עמוקה עם הבניה הסוצ־יאליסטית, מצא עצמו — לפי עדותו של לונ־אצ'ארסקי עצמו — גלמוד, בודד, מושמץ... וכל זה חמש שנים בלבד לאחר שהשיב לכתב־הייאוש של יסנין בהעלותו על נס את החובה „לבנות חיים."

בן 37 בלבד היה בהצמידו אקדח לרקתו וב־לחצו על ההדק.

מאיאקובסקי מת. הבימאי הדגול מאירהולד (1874־1940) שהעלה את מחזהו של מאיאקוב־